

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ДІАГНОСТИКИ РОЗВИТКУ ЗДАТНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ДО ДИСКУРСИВНОГО КОНСТРУЮВАННЯ ДОСВІДУ

Шиловська О.М. Теоретичне підґрунтя діагностики розвитку здатності молодшого школяра до дискурсивного конструювання досвіду.

Анотація. В статті аналізується теоретичний підхід до особливостей діагностики розвитку здатності молодшого школяра до дискурсивного конструювання досвіду.

Зроблено припущення, що процес конструювання на початкових етапах молодшого шкільного віку (діти першого та другого класу) можна розглядати, насамперед, з точки зору конструювання власного «Я». В більш старшому періоді даного віку можна говорити про розвиток здатності до конструювання певних життєвих подій. На попередніх етапах дослідження доведено, що здатність дитини до конструювання суттєво визначається соціальним та культурним оточенням, в якому вона перебуває.

Зроблено припущення, що здатність до осмислення власного «Я» та індивідуального досвіду як передумови формування здатності до конструювання в молодшому шкільному віці залежить від рівня розвитку когнітивної, емоційної та особистісної сфер. Своєчасна діагностика рівня розвитку перерахованих сфер та систематичне проведення розвивальної роботи на основі результатів діагностики, створюють засади для розвитку в дитини здатності «створювати» своє «Я», осмислювати власний життєвий досвід.

Визначено підбір інструментарію для діагностики когнітивної сфери молодшого школяра, з метою дослідження здатності дитини до дискурсивного конструювання досвіду. Зокрема, діагностичні методики мають бути спрямовані на мовленнєвий розвиток, розвиток мислення дитини (вміння порівнювати, систематизувати, узагальнювати, робити певні логічні висновки, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, критичність мислення, вміння робити

власні висновки), сформованість внутрішнього плану дій та розвиток уяви.

Досліджуючи особистісну сферу молодшого школяра, варто зробити акцент на виявленні рівня розвитку рефлексії, і зокрема, на таких критеріях як здатність дитини до самоаналізу, вміння покладатися на адекватну самооцінку за умов дезорієнтуючих впливів, спроможність регулювати власну поведінку, співвідносячи її з очікуванням інших, наявність у дитини позитивного ставлення до себе, здатність поставити цілі на найближчу перспективу, здатність пошуку внутрішніх ресурсів для досягнення цілей.

При дослідженні складових емоційного розвитку, які зумовлюють розвиток здатності до дискурсивного конструювання досвіду, було виокремлено: розвиток певної автономії від дорослих як незалежності емоційного стану дитини від емоційних станів значимих дорослих; розвиток емоційної децентрації; здатність усвідомлювати різні емоційні стани, здатність керувати власними емоціями.

Подальше дослідження буде зосереджено на підборі надійних і валідних методик діагностики, що відповідають віковим особливостям молодшого школяра.

Ключові слова: дискурсивне конструювання досвіду, молодший шкільний вік, мовленнєвий розвиток, розвиток мислення, рефлексія, емоційна децентрація.

Shylovska O.M. Theoretical basis of the diagnosis of development of the primary school pupils' ability to discursive constructing of experience.

Abstract. *The article analyzes the theoretical approach to the diagnosis' features of development of the primary pupils' ability to discursive constructing of experience.*

The hypothesis was made that the constructing process in the initial stages of young school age (children of the first and the second forms) is possible to consider, in advance, from the point of view of construction of their own "I". In the older period of this age, we can talk about the development of the ability to construct certain life events. In the previous stages of the research, it was proved that the child's ability to construct is significantly determined by the social and the cultural environment in which the child is.

We also assume that the ability to comprehend one's own "I" and individual experience as a background for the formation of the ability to

construct in early school age depends on the level of development of cognitive, emotional and personal spheres. Timely diagnosis of these spheres' development and systematic work for development based on the results of diagnostics, create the basis for the development of the child's ability to "create" his "I", to comprehend his own life experience.

The selection of tools for the diagnosis of the primary school pupils' cognitive sphere is determined in order to study the child's ability to discursive constructing of experience. In particular, diagnostic techniques should be directed at speech development, the development of thinking (ability to compare, systematize, generalize, make certain logical conclusions, make connection from the cause to the effect, criticality of thinking, the ability to make own conclusions), the formation of the inner action plan and imagination development.

The researching of the personal sphere of primary school pupils' emphasis should be placed on identifying the level of reflection development, and in particular on such criteria as the child's ability to self-analysis, the ability to rely on adequate self-esteem under disorienting influences, the ability to regulate own behavior, correlating it with the expectations of others, the presence of the child positive attitude to yourself, the ability to set goals for the near future perspective, the ability to find internal resources to achieve goals.

In studying the components of emotional development that cause the development of the ability to discursively construct experience, we identified: the development of a certain autonomy from adults as independence the emotional state of the child from the emotional states of significant adults; development of emotional decentralization; the ability to realize own different emotional states, the ability to control their own emotions.

Further research will be focused on the selection of reliable, valid and age-appropriate for primary school pupils' diagnostic methods.

Key words: *discursive constructing of experience, early school age, speech development, development of thinking, reflection, emotional decentralization.*

Постановка проблеми. Період молодшого шкільного віку відкриває широкі можливості для розвитку дитини. В зв'язку з її переходом до шкільного навчання, набуття нової соціальної ролі, значним розширенням кола і навичок спілкування на якісно новому рівні реалізується потенціал розвитку дитини як активного суб'єкта, що

пізнає оточуючий світ і самого себе, особистості, яка набуває власний досвід проживання, переживання, усвідомлення життєвих подій.

На даному віковому етапі інтенсивно розвивається самосвідомість. Дитина засвоює знання, ідеї, які існують у суспільстві, систему ціннісних орієнтацій і одночасно систему очікувань соціуму стосовно її поведінки. Разом з тим дитина переживає свою унікальність і прагне ствердитися серед дорослих та однолітків. Новий спосіб життя, пов'язаний зі школою, потребує переоцінки цінностей, нового ставлення не лише до свого оточення, але й до власної особистості.

Зауважимо також, що за результатами попередніх досліджень у дітей молодшого шкільного віку починає формуватися самототожність як характеристика особистісного досвіду. Формування рефлексії, що відбувається на даному віковому етапі, сприяє усвідомленню дитиною власного «Я», свого життєвого досвіду, будуванню власної «Я-концепції», а отже, відкриває можливості для переосмислення, переструктурування отриманого досвіду.

Актуальність дослідження зумовлена новим підходом до вивчення психологічних особливостей молодшого шкільного віку, в основі якого лежить погляд на особистість як автора власного життя.

Метою статті є розроблення теоретичної моделі діагностики розвитку здатності молодшого школяра до дискурсивного конструювання досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вміння визначити мету не лише певного виду діяльності, але й життєвих етапів, здатність до саморозвитку, до можливості брати відповідальність за власне життя певним чином закладаються вже в молодшому шкільному віці. Саме на даному віковому етапі дитина під впливом соціокультурного середовища вчиться усвідомлювати не лише своє «Я», але й певні події власного життя.

На основі аналізу психологічної літератури та результатів попередніх досліджень зроблено припущення, що процес конструювання досвіду на початкових етапах молодшого шкільного віку (діти першого та другого класу) можна розглядати, насамперед, з точки зору конструювання власного «Я», «яким я хочу бути», «ким я хочу бути», «з ким я хочу бути» тощо. І лише потім ми можемо говорити про розвиток здатності до дискурсивного конструювання певних життєвих подій. Варто також зауважити, що здатність дитини до конструювання залежить від соціального та культурного оточення, в якому вона перебуває.

Здатність до осмислення власного «Я» та індивідуального досвіду, як передумови формування здатності до конструювання в молодшому шкільному віці, на наш погляд, залежить від рівня розвитку когнітивної, емоційної та особистісної сфер. З нашої точки зору, саме своєчасна діагностика рівня розвитку перерахованих сфер та систематичне проведення розвивальної роботи на основі результатів діагностики, створюють засади для розвитку в дитини здатності «створювати» своє «Я», осмислювати, хоч і невеликий, але власний життєвий досвід. Зупинимося детальніше на особливостях розвитку та діагностики кожної з означених сфер.

Розглядаючи особливості когнітивного розвитку молодшого школяра, який би забезпечив умови для подальшого розвитку здатності дитини до конструювання досвіду, нам видається доцільним зупинитися на розвитку мовленнєвої компетенції дитини, розвитку її уяви та мислення.

Досліджуючи здатність молодшого школяра до дискурсивного конструювання досвіду, насамперед, варто звернути увагу на мовленнєвий розвиток дитини, який є головним інструментом, за допомогою якого вона встановлює контакт із довкіллям, завдяки якому відбувається її соціалізація. Процес формування й удосконалення навичок усного мовлення учнів початкових класів досить складний і спрямований на розвиток навичок говоріння, що включає роботу над побудовою як діалогічних, так і монологічних висловлювань. Розвиток у дитини вміння породжувати «Я-висловлювання», в яких відображається її уявлення про саму себе, навколишню дійсність і власне місце у цій дійсності, особливості її взаємодії із соціумом, на наш погляд, є першим кроком у розвитку здатності до конструювання досвіду. В процесі породження таких «Я-висловлювань» відбувається перше осмислення дитиною власного «Я», системи взаємодії «Я-Інший», розкриваються уподобання, інтереси, схильності, ставлення дитини до подій, що відбуваються в її житті. Породження «Я-висловлювань» дає змогу дитині (спочатку за участі дорослого, ровесників, а далі й самостійно) усвідомлювати власні можливості, якості, власні межі в соціумі, фіксувати зміни власного «Я». Однак аналіз та усвідомлення власних «Я-висловлювань» потребують від молодшого школяра певного рівня розвитку мовленнєвих процесів і рефлексії, тому, на наш погляд, дітям першого, і навіть другого класу цей процес здійснити вкрай складно. Варто також звернути увагу на рівень розвитку зв'язного мовлення та словниковий запас дитини,

оскільки це є вкрай важливим в процесі породження нею висловлювань, розповідей, історій тощо, що є важливою передумовою розвитку здатності до дискурсивного конструювання досвіду.

Однак, перш ніж дитина навчиться інтерпретувати, усвідомлювати і на цій основі конструювати щось нове, вона повинна вміти аналізувати, порівнювати, систематизувати, узагальнювати, робити певні логічні висновки, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

У період молодшого шкільного віку відбувається перехід від наочно-образного до словесно-логічного, понятійного мислення. Таким чином, мислення молодшого школяра перебуває на переломному етапі розвитку. З одного боку, мислення дитини конкретне, підпорядковується певним логічним принципам і пов'язане з безпосереднім спостереженням за реальною дійсністю, а з іншого, особливо на початку молодшого шкільного віку, дитині ще не доступне формально-логічне міркування. Оволодіваючи навчальною діяльністю, засвоюючи певні основи наукових знань, молодший школяр здобуває здатність аналізувати процес власних міркувань. Крім того, виконуючи завдання з різних навчальних предметів, з віком дитина молодшого шкільного віку намагається знайти найзручніші способи розв'язання, обирає і порівнює варіанти дій, планує порядок цих дій та засоби їх реалізації. Чим більше етапів власних дій може передбачити дитина, зіставити і проаналізувати варіанти дій, тим успішніше вона зможе контролювати розв'язання завдань. Необхідність контролю та самоконтролю під час виконання завдання, самооцінки в навчальній діяльності створюють сприятливі умови для формування в молодших школярів здатності до планування, виконання дій, подумки, формуючи внутрішній план дій.

Важливим, на нашу думку, є також дослідження Л.С.Виготського [2], який відзначав, що дитина молодшого шкільного віку «ще недостатньо усвідомлює власні розумові операції і тому не може повною мірою опанувати ними. Вона ще малоздібна до внутрішнього спостереження, до інтроспекції... Тільки під тиском суперечки й заперечень дитина починає намагатися виправдати свою думку в очах інших і починає спостерігати власне мислення, тобто шукати й розрізняти за допомогою інтроспекції мотиви, що її ведуть, і напрямок, якому вона спрямовується. Намагаючись підтвердити свою думку в очах інших, вона починає підтверджувати її і для самої себе» [2, с. 88]. Таким чином, дитина молодшого шкільного віку лише

починає опановувати рефлексію і, насамперед, це відбувається в процесі аналізу змісту власної розумової діяльності, потім рефлексія проявляється як здатність оцінювати власні дії та вчинки і лише наприкінці молодшого шкільного віку доцільно розглядати рефлексію як засіб усвідомлення власного «Я».

Зауважимо також, що саме з розвитком мислення пов'язані важливі новоутворення молодшого шкільного віку, зокрема, внутрішнього плану дій та рефлексії, без розвитку яких у даному віці немає сенсу розглядати здатність дитини до дискурсивного конструювання досвіду.

І, нарешті, без розвитку уяви у молодших школярів, на наш погляд, процес конструювання певних життєвих подій взагалі неможливий. Оскільки дорослі, як правило, планують, осмислюють, щось змінюють, ставлять певні цілі та уявляють шляхи їх досягнення, маючи достатній життєвий досвід, чого не має дитина молодшого шкільного віку, вона може лише уявляти, мріяти, але не конструювати щось на основі усвідомленого життєвого досвіду.

Незначний досвід і знання учнів перших та других класів обмежують їхню уяву. Починаючи з третього класу можливості створення нових образів та уявлень зростає, а отже зростає здатність конструювати щось нове на основі набутого досвіду. Однак в процесі навчання постає проблема, що крім розвитку уяви, вчитель часто має на меті навчити молодшого школяра створювати певний продукт діяльності за шаблоном, дитина навчається стандартному виконанню дії, що впливає на зниження рівня творчих здібностей, закриває простір для створення чогось нового. Розвитку уяви в дітей молодшого шкільного віку сприяють ситуації незавершеності, стимулювання незалежності. Конформність дитини, жорсткі стереотипи, готовність до зміни точки зору під впливом авторитетних оточуючих (батьків, вчителів, друзів) перешкоджають розвитку уяви та, на наш погляд, гальмують розвиток здатності дитини самостійно ставити і вирішувати певні життєві задачі.

Таким чином, підбір інструментарію при діагностиці когнітивної сфери молодшого школяра, з метою дослідження здатності дитини до дискурсивного конструювання досвіду, повинен бути спрямований на мовленнєвий розвиток, розвиток мислення дитини (зокрема, на вміння порівнювати, систематизувати, узагальнювати, робити певні логічні висновки, встановлювати причинно-наслідкові

зв'язки, критичність мислення, вміння робити власні висновки), сформованість внутрішнього плану дій та розвиток уяви.

Рефлексія, що активно розвивається як когнітивне і особистісне новоутворення в молодшому шкільному віці, дозволяє дитині не лише регулювати свої емоції та поведінку, але й більш адекватно та реалістично сприймати навколишню дійсність, формулювати і обґрунтовувати власні висловлювання. Крім того, розвиток рефлексії сприяє усвідомленню дитиною власного «Я», свого життєвого досвіду, будівництву власної «Я-концепції», і є однією з можливих передумов здатності до конструювання. Однак активний розвиток рефлексії у дитини молодшого шкільного віку здійснюється під впливом дорослого. О.П. Болотнікова [1], вивчаючи рефлексію молодших школярів, розглядала даний процес як рефлексивні дії, що спрямовані на осмислення своїх вчинків, перетворення власних дій, свого «Я» та відносин зі світом в результаті відкриття для себе сенсу своїх дій. В своїх дослідженнях авторка виокремила послідовність розвитку рефлексивних дій, а саме:

- рівень найпростішої ідентифікації, що передбачає дію дитини за іншого вигаданого героя або ж героя відомої казки;
- наслідувальний рівень, який ґрунтується на зовнішніх зразках, оцінці значимих для дитини людей;
- формально-ідентифікаційний рівень, що проявляється в прагненні відповідати вимогам педагога (позиція «Я-школяр»);
- емоційно-ідентифікаційний рівень відрізняється появою особистісної позиції дитини, значимістю статусно-рольових відносин та орієнтацією на власну роль і соціальний статус;
- особистісно-смісловий рівень, що передбачає наявність у молодшого школяра внутрішніх суб'єктивних оцінок власних дій та вчинків, цінності цих дій для себе, внаслідок сформованості уявлення про самого себе.

З нашої точки зору, саме на останніх двох рівнях розвитку рефлексивних дій доцільно вести розмову про розвиток здатності до дискурсивного конструювання у дитини молодшого шкільного віку.

Цікавим для нашого дослідження є також концептуальний підхід до вивчення рефлексії Н.М.Пеньковської, [7] яка розглядала даний процес як механізм породження особистісної системи цінностей та смислів. Як зауважує авторка, розвиток здатності до рефлексії в молодшому шкільному віці зумовлений процесом розгортання дитиною

свого буття у різних сферах життєдіяльності та характером взаємодії з референтними дорослими та однолітками. Дослідниця зауважує, що розвиток рефлексії у молодшого школяра зумовлюється не лише сформованістю механізмів ідентифікації, диференціації та узагальнення, але й збагаченням образу «Я», системою взаємин дитини з найближчим оточенням та індивідуальною історією життя. Потенційна здатність молодшого школяра до самоаналізу, становлення самооцінки і розвиток саморегуляції є базисом для поглиблення рефлексії.

В своєму дослідженні Н.М. Пеньковська виокремила чотири групи рефлексивної позиції, яка властива дітям молодшого шкільного віку:

- Оптимальний тип рефлексивної позиції. Діти, яким властивий даний тип рефлексивної позиції усвідомлюють свої сильні сторони, описують власні можливості та вміння, здатні критично оцінити свої недоліки та пов'язати успіх в певному виді діяльності з власними діями та докладеними зусиллями. У спілкуванні та взаємодії з оточуючими проявляють вміння узгоджувати власні інтереси з інтересами інших.
- Нестабільний тип рефлексивної позиції. Діти, яким властива дана позиція, не здатні чітко описати власні риси та якості. Вони схильні переоцінювати свої досягнення та власне «Я», володіють розмитим уявленням щодо очікування інших. Як правило, не висловлюють власну точку зору, схильючись до думки авторитетного іншого. У поведінці та взаємодії з оточуючими застосовують різні стратегії, рідко йдуть на компроміс.
- Зародковий тип рефлексивної позиції. У молодших школярів, яким властивий даний тип рефлексивної позиції не сформовані критерії оцінки та аналізу особистісних якостей, рис характеру, особливостей поведінки.
- Амбівалентний тип рефлексивної позиції. Діти, які ввійшли до даної групи, відзначаються спроможністю досить розгорнуто й повно аналізувати себе, свою поведінку, власні риси та якості, особистісні властивості. Однак їм складно визначити власні чесноти і вади. У взаємодії з оточуючими вони орієнтуються на власні інтереси, у суперечці прагнуть протиставити іншому свою думку, виявити автономність, демонструють бажання

домінувати. Діти ще не здатні співвідносити власне „Я” з очікуваннями інших[7].

Основними критеріями виокремлення перерахованих вище типів авторка означила здатність дитини до самоаналізу, вміння покладатися на адекватну самооцінку за умов дезорієнтуючих впливів, спроможність регулювати власну поведінку, співвідносячи її з очікуванням інших.

Можливо, в нашому дослідженні впливу рівня розвитку рефлексії на здатність дитини до конструювання досвіду до перерахованих критеріїв ми б додали наявність у дитини позитивного ставлення до себе, здатність поставити цілі на найближчу перспективу, здатність пошуку внутрішніх ресурсів для досягнення цілей. Ми також припускаємо, що молодші школярі, яким властивий оптимальний та амбівалентний тип рефлексивної позиції найбільш схильні до розвитку здатності конструювати власний досвід.

Аналізуючи теорію А.Карпова [4], який розглядає рефлексію як процес співвідношення себе з самим собою, з іншими та зі світом, зупинимося на рівнях рефлексії, виокремлених автором.

Перший рівень рефлексії містить рефлексивну оцінку особистістю актуальної ситуації, оцінку власних думок і почуттів у даній ситуації, а також оцінку поведінки в ситуації іншої людини. На наш погляд, на даному рівні рефлексивні процеси відбуваються в системі взаємодії «Я-Я», коли людина аналізує, оцінює власні думки, почуття, дії в певній ситуації, не беручи до уваги особистісну позицію іншого. За певних умов дитина молодшого шкільного віку може досягнути першого рівня рефлексії.

На другому рівні рефлексії особистість здатна побудувати судження відносно того, що відчував інший в тій же ситуації, що він думав про ситуацію і про людину, з якою взаємодівав. На даному рівні, з нашої точки зору, рефлексивні процеси відбуваються в площині «Я-Інший», що дозволяє вийти за межі власного «Я» і поглянути на ситуацію очима іншого. Дитина молодшого шкільного віку ще не здатна досягнути такого рівня рефлексії, радше за все, даний рівень властивий підліткам.

Третій рівень включає уявлення думок іншої людини про те, як вона сприймається суб'єктом взаємодії, а також уявлення про те, як інша людина сприймає думки суб'єкта про саму себе. На наш погляд, рефлексивні процеси на даному рівні відбуваються в системі «Я-світ»,

дозволяючи особистості вийти за особистісні межі, що обумовлює її адаптивність та пластичність при взаємодії в суспільстві.

Четвертий рівень рефлексії містить в собі уявлення про сприйняття іншою людиною думки суб'єкта з приводу думок іншого про поведінку суб'єкта в тій чи іншій ситуації. Ми припускаємо, що на даному рівні рефлексії особистість починає усвідомлювати, що на будь-яку проблему існує безліч точок зору, відмінних від її особистої. На наш погляд, саме на четвертому рівні рефлексії людина може проявляти інтелектуальну децентрацію.

Розвиток рефлексії у молодшого школяра, насамперед, змінює пізнавальну діяльність, разом з тим змінюється його ставлення до себе й до оточення, погляд на світ. Розвиток рефлексії змушує не просто переймати досвід від значимих дорослих, а й виробляти власну думку, власні погляди, уявлення про цінності та цінність власного «Я».

Таким чином, аналізуючи особистісну сферу молодшого школяра при дослідженні здатності дитини до дискурсивного конструювання досвіду варто зробити акцент на виявленні рівня розвитку рефлексії, і зокрема, на таких критеріях, як здатність дитини до самоаналізу, вміння покладатися на адекватну самооцінку за умов дезорієнтуючих впливів, спроможність регулювати власну поведінку, співвідносячи її з очікуванням інших, наявність у дитини позитивного ставлення до себе, здатність поставити цілі на найближчу перспективу, здатність пошуку внутрішніх ресурсів для досягнення цілей.

Досліджуючи емоційний розвиток молодшого школяра, його складові, які зумовлюють розвиток здатності дитини до дискурсивного конструювання досвіду, нам видається доцільним зупинитися на: здатності усвідомлювати різні емоційні стани, здатності керувати власними емоціями, розвиток певної автономії від дорослих як незалежності емоційного стану дитини від емоційних станів значимих дорослих, розвиток емоційної децентрації.

Емоційний розвиток дитини молодшого шкільного віку безпосередньо пов'язаний із зміною способу життя та розширення кола спілкування. Відповідно до досліджень В.Мухіної [6], дитина молодшого шкільного віку перебуває в емоційній залежності від дорослого. Потреба в позитивних емоціях значущого дорослого багато в чому визначає поведінку дитини. Молодшому школяреві доводиться долати багато труднощів в спілкуванні, особливо з однолітками.

На думку Є.П. Ільїна [3], емоційна сфера молодших школярів характеризується щирим вираженням своїх переживань; емоційно

виразним сприйняттям подій, явищ; емоційною нестійкістю, частою зміною настрою, схильністю до короткочасних і бурхливих афектів; готовністю до афекту страху.

Однак саме на даному віковому періоді у дитини розвивається емоційна децентрація як здатність до відокремлення від власних емоційних переживань, до сприйняття емоцій та емоційного стану іншої людини. Спираючись на погляди В.А. Прокоф'євої, І.В.Меєчко [5] зауважує, що процес емоційної децентрації починається з того, що на початку шкільного життя найбільш суттєвою властивістю взаємостосунків дитини з ровесниками є їх принципово рівні права на власну емоційну оцінку того, що відбувається в групі дітей. Задоволення від спільного проведення часу, спільних навчальних занять, велике бажання їх продовжувати – все це допомагає дітям долати труднощі, пов'язані з різницею в думках, бажаннях, намірах. Практика узгодженості призводить до розвитку здатності будувати рівноправне співробітництво між своїми ровесниками, які думають і відчувають по-різному. Розширені можливості спілкування дитини в групі однолітків переводить її на нову стадію емоційного розвитку, яка характеризується появою у дитини перших ознак здатності до емоційної децентрації.

Таким чином, емоційний розвиток дитини є важливим чинником розвитку здатності дитини до конструювання свого «Я» і власного досвіду та в цьому контексті потребує ретельного вивчення.

Висновки Теоретичний аналіз проблеми розвитку здатності дитини молодшого шкільного віку до конструювання досвіду дає підстави для розроблення програми діагностики означеної здатності. Зокрема, на наш погляд, діагностичний інструментарій повинен бути спрямований на рівень мовленнєвого розвитку, рівень розвитку мислення дитини, сформованість внутрішнього плану дій, рівень розвитку уяви, рівень розвитку рефлексії, здатність дитини до самоаналізу, рівень самооцінки, спроможність регулювати власну поведінку, наявність у дитини позитивного ставлення до себе, здатність поставити цілі на найближчу перспективу, здатність пошуку внутрішніх ресурсів для досягнення цілей, здатність усвідомлювати різні емоційні стани та керувати власними емоціями, рівень розвитку певної автономії від дорослих, рівень розвитку емоційної децентрації.

Подальше дослідження ми плануємо зосередити на підборі надійних і валідних методик діагностики здатності дитини до

конструювання досвіду, що відповідають віковим особливостям молодшого школяра.

Література

1. Болотникова О.П. Развитие рефлексивных действий как условие становления личностных новообразований младшего школьного возраста: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Москва, 2003. 24с.
2. Выготский Л.С. Мышление и речь: в 6 т. Москва: Педагогика, 1982. Т.4: Детская психология. 432с.
3. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. Санкт-Петербург : Питер, 2007. 783 с.
4. Карпов А. Скитяева И. Психология рефлексии. Ярославль: Аверс Пресс, 2002. 303 с.
5. Меєчко І. В. Особливості емоційного розвитку дітей молодшого шкільного віку як чинники здатності до емоційної децентрації. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. 2013. Вип. 45(2). С. 143–151. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_psykhol_2013_45\(2\)__20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_psykhol_2013_45(2)__20)
6. Мухина В. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: учебник для студентов вузов. 4-е изд., стереотип. Москва : Издательский центр «Академия», 1999. 456 с.
7. Пеньковська Н.М. Психологічні умови розвитку рефлексії у молодших школярів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Ін-т психології ім. Г.С.Костюка НАПН України. Київ, 2003.

References

1. Bolotnikova O.P. (2003). Razvytye refleksyvnikh deistvyi kak uslovye stanovleniya lychnostnykh novoobrazovanyi mladsheho shkolnoho vozrasta [The development of reflexive actions as a condition for the formation of personal neoplasms of primary school age]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow.
2. Vygotsky, L.S. (1982). Myshlenie i rech [Thinking and speech]. Vol.4 Detskaya psykholgia [Children's psychology]. Moscow: Pedahogyka, 1982. 432.
3. Ilyin E.P. (2007). Emotsyy i chuvstva [Emotions and feelings]. St.Petersburg : Pyter. 783.

- 4.Karpov, A., & Skytiaeva, Y. (2002). *Psykhologiya refleksyy* [Psychology of reflection]. Yaroslavl: Avers Press. 303.
- 5.Meechko I.V.(2013). Osoblyvosti emotsiynoho rozvytku ditey molodshoho shkilnoho viku yak chynnyky zdatnosti do emotsiynoyi detsentratsiyi. [Features of emotional development of children of primary school age as factors of ability to emotional decentralization]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody-Bulletin of G.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Psychology*, 45(2). 143–151. Retrieved 16 Sep. 2020 from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_psykhol_2013_45\(2\)__20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_psykhol_2013_45(2)__20)
6. Mukhina V.V. (1999). *Vozrastnaia psykholohyia: fenomenolohyia razvytyia, detstvo, otrochestvo* [Developmental psychology: phenomenology of development, childhood, adolescence: a textbook for university students]. Moscow: Izdatelskyi tsentr «Akademyia».
- 7.Penkovska N.M. (2003). *Psykhologichni umovy rozvytku refleksii u molodshykh shkolariv* [Psychological conditions for the development of reflection in junior high school students]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv.

Актуальні проблеми психології Т.2. Вип. 12. 2020. ISSN 2072-4772